

мають обов'язково користуватись у своїй правозастосовчій практиці позиціями найвищого судового органу, сформульованими за результатами розгляду конкретних цивільних справ. Останнє справедливо може свідчити про наявність в постанов Верховного Суду України, прийнятих за результатами перегляду судових рішень, прецедентного характеру.

Перелічені особливості судових актів Верховного Суду України підкреслюють важливе місце зазначеного судового органу в інстанційній системі цивільних судів, а також самого інституту перегляду судових рішень Верховним Судом України. Водночас аналіз чинних норм цивільного процесуального законодавства дозволяє виявити деякі проблеми, пов'язані з реалізацією цих особливостей на практиці.

Так, зокрема, відсутність детальної регламентації вимог до форми та змісту постанов Верховного Суду України, створює, на нашу думку, перешкоди для належного формулювання правових позицій найвищою судовою інстанцією. Останнє має важливе значення, в контексті реалізації вимоги загальнообов'язковості постанов Верховного Суду України.

Важливою проблемою вбачається, також, відсутність на законодавчому рівні чіткої регламентації наслідків ухилення від застосування правових позицій, сформульованих Верховним Судом України за наслідками перегляду судових рішень. Це, в свою чергу, не сприяє досягненню мети забезпечення єдності судової практики.

Вирішення окреслених проблем, на наш погляд, має стати вагомим кроком на шляху підвищення ефективності функціонування інституту перегляду судових рішень у цивільних справах Верховним Судом України.

Б. О. Прокopenко,

аспірант кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБИСТІ І МОРАЛЬНІ ЯКОСТІ ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ВИМОГ ДО КАНДИДАТА НА ПОСАДУ СУДДІ

Ще у радянські часи відмічалось, що незалежність суддів – це діло совісті самого судді. Саме він повинен бути відповідальним за порушення принципу незалежності суддів.

Таким чином моральні аспекти діяльності і поведінки суддів визнаються значимими, в тому числі і для незалежності судової влади. В даному випадку говорять про суддівську безсторонність. Незалежність, пише Н. В. Радутна, сприяє судді

бути вільним від впливу з зовні, а безсторонність, як суцього етична категорія, надає незалежності моральний зміст, покладаючи на суддю суб'єктивний обов'язок іти цією незалежністю, а не чекати, коли вона буде забезпечена.

Для збереження довіри з боку громадян суддя повинен додержуватися моральних вимог, що панують у суспільстві. Це робить правосуддя доступним і зрозумілим для членів суспільства. Тільки моральний самоконтроль судді, дотримання ним етичних вимог дозволяє виключити негативну оцінку діяльності суду, сумніви у безсторонності.

В аспекті етичних вимог звернемо увагу і на питання формування суддівського корпусу.

Українській практиці добору кандидатів на посаду судді вже відомий прецедент відмови Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (далі – ВККСУ, Комісія) кандидату на посаду судді у результаті не відповідності особи особистим і моральним якостям. Кандидат скористався своїм правом оскаржити рішення як до ВККСУ, так і до Вищого адміністративного суду України. В кінцевому рахунку кандидат на посаду судді звернувся до Конституційного суду України з конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення частин другої, третьої статті 65 Закону щодо того, чи є певні особисті чи морально-етичні якості кандидата підставою для усунення його від участі у доборі кандидатів, а також інших положень.

Рішенням Конституційного суду України №4-рп/2013 від 12.06.2013 року було надано відповідь на вказане питання. Згідно з пунктом 7 частини першої статті 67 Закону кандидат надає Комісії письмову згоду на збирання, зберігання та використання інформації про кандидата з метою оцінки його готовності до роботи на посаді судді та проведення щодо нього спеціальної перевірки. За частинами другою, третьою статті 68 Закону організації та громадяни мають право подавати до Комісії інформацію про кандидатів, а Комісія повноважна збирати інформацію про кандидатів для проведення спеціальної перевірки. Аналіз частини другої статті 70 Закону в системному зв'язку зі статтями 66, 68, 71, 91 цього закону дає підстави для висновку, що закон пов'язує виявлення особистих і моральних якостей кандидатів з проведенням добору та їх призначенням на посаду судді вперше. Конституційний Суд України вважає, що ці повноваження Комісії не обмежені строками чи стадіями проходження кандидатом процедури добору і призначення на посаду судді, тобто Комісія повноважна виявляти особисті й моральні якості кандидата як під час складення ним кваліфікаційного іспиту, так і протягом строку перебування кандидата в резерві на заміщення вакантних посад суддів, у тому числі й під час вирішення питання про рекомендацію кандидата – переможця конкурсу – на зайняття посади судді. Таким чином, правовий механізм добору кандидатів, установлений Законом, забезпечує об'єктивне оцінювання не лише їх професійних, а й особистих і моральних якостей.

Важливим кроком, спрямованим на запобігання випадкам потрапляння на суддівські посади осіб, які мають низький рівень моральних та особистих якостей, а також порушують норми суддівської етики, є позиція, викладена у роботі В. В. Городовенка «Проблеми становлення незалежної судової влади». Автор пропонує внести зміни до чинного на той час законодавства про те, що на посаду судді може бути рекомендована особа, яка не скоювала проступків, що порочать її. Якщо застосувати вказану ідею до наших реалій, то пропонуємо внести зміни до частини другої статті 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та доповнити її таким пунктом: «Не можуть бути рекомендовані на посаду судді громадяни: ... (4) які скоювали проступки, що порочать їх». На це положення, на нашу думку, доцільно звернути увагу нині діючій Конституційній Асамблеї, яка функціонує з метою підготовки законопроектів про внесення змін до Конституції України, та запропонувати викласти частину третю статті 127 Конституції України в такій редакції: «На посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років, володіє державною мовою та не скоював проступків, що порочать його». Вказаними змінами законодавець акцентує увагу на важливість моральних та особистих якостей кандидата на посаду судді на рівні Основного закону держави.

Одним із основних етапів щодо виявлення моральних та особистих якостей кандидатів на посаду судді є проведення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України перевірки. Статтею 66 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на основі поданих кандидатами на посаду судді документів здійснюється перевірка відповідності осіб вимогам, установленим до кандидата на посаду судді, та організація проведення стосовно них спеціальної перевірки в порядку, визначеному законом. Цей етап добору кандидатів на посаду судді передуює етапу складання особами, які відповідають установленим вимогам до кандидата на посаду судді, іспиту перед Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на виявлення рівня загальних теоретичних знань у галузі права. На нашу думку, у вказаних положеннях є недоліки. Для уникнення зайвої завантаженості членів Вищої кваліфікаційної комісії України та організації належним чином роботи цього державного органу необхідно проводити перевірку відповідності осіб вимогам, установленим до кандидата на посаду судді, до іспиту перед Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на виявлення рівня загальних теоретичних знань у галузі права, а спеціальну перевірку щодо кандидата на посаду судді проводити вже після того, як ці особи склали вказаний іспит. Таким чином, діяльність членів кваліфікаційної комісії буде направлена на роботу вже з реальними претендентами на посаду судді, а не з усіма бажаними стати суддею,

а також це дасть можливість ретельніше перевірити дані щодо кандидата на посаду судді. У межах спеціальної перевірки Вищій кваліфікаційній комісії суддів України необхідно більше інформувати громадськість, де проживає особа. Якщо середовище, в якому мешкає кандидат, буде знати, що він бажає стати суддею і проходить цей відбір, народ скаже свою думку з приводу претендента на посаду судді. Нині ж, як встановлено у частині другій статті 68 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», для проведення спеціальної перевірки Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право збирати інформацію про кандидата, звертатися із запитом для отримання інформації про кандидата на посаду судді до підприємств, установ, організацій усіх форм власності.

Одним з важливих елементів визначення моральних та особистих якостей кандидата на посаду судді могла б стати співбесіда. Законопроект про необхідні зміни щодо проведення співбесіди подавався до Верховної Ради України, але був відкликаний. Так, частина друга чинної редакції статті 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює, що кваліфікаційний іспит полягає у виявленні належних теоретичних знань та рівня професійної підготовки кандидата на посаду судді, ступеня його готовності здійснювати правосуддя з питань юрисдикції відповідного суду, а також особистих і моральних якостей кандидата. Однак, хоч стаття і відносить виявлення особистих і моральних якостей кандидата до складових кваліфікаційного іспиту, проте не містить порядку їх виявлення. Не зважаючи на те, що пунктом 8.10 Положення про порядок складення кандидатами на посаду судді кваліфікаційного іспиту та методика його оцінювання, яке затверджено рішенням ВККСУ від 22 серпня 2012 року, встановлено, що визначення ВККСУ результатів іспиту полягає у ознайомленні на засіданні Комісії за участі кандидата на посаду судді із результатами оцінювання складеного кандидатом тестування, затвердженні загальної кількості балів, отриманих ним за результатами оцінювання виконання практичного завдання, та виявлення особистих та моральних якостей кандидата, все ж таки існуючий на сьогодні механізм проведення кваліфікаційного іспиту та визначення його результатів свідчить про те, що під час нього встановлюється тільки професійна кваліфікація кандидата. Тому для вирішення питання відповідності кандидата на посаду судді необхідному рівню особистих та моральних якостей потрібно проводити співбесіду з кандидатом на посаду судді. Крім того, для покращення якості добору кандидатів необхідно ВККСУ зобов'язати на рівні закону проводити співбесіду з кандидатами на посаду судді, а Вищій раді юстиції надати право повторної співбесіди з приводу незрозумілих питань, використовуючи матеріали спеціальної перевірки та співбесіди, що проводила ВККСУ. Це необхідно для того, оскільки перед тим, як подати матеріали на розгляд Президенту України, Вища рада юстиції має з'ясувати наявність будь-яких юридичних перешкод для заняття посади судді, а також аспекти морально-етичної поведінки особи, здатність її здійснювати правосуддя.

Таким чином, в Україні проходить етап створення нового механізму добору кандидатів на посаду судді. Важливим елементом добору кандидатів для формування високопрофесійного корпусу суддів є встановлення належного рівня моральних та особистих якостей, яким має відповідати потенційний суддя. У процесі здійснення визначення рівня моральних та особистих якостей відіграють важливу роль ВККСУ та Вища рада юстиції. Це питання на зазначеному етапі знаходиться в процесі становлення, а тому потребує подальшої розробки не тільки державними органами, а й безпосередньо суддями під час проведення конференцій, круглих столів, семінарів. Щоб досягнути належного рівня моральних та особистих якостей судді потрібне не одне десятиріччя кропіткої роботи як законодавчих органів, так і органів суддівського самоврядування.

Н. Г. Пугачова,
завідувач відділення «Правознавство»
Харківського автомобільно-дорожнього
технікуму

ДЕЯКІ ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ В УКРАЇНІ

Після проголошення незалежності правова система України формується на нових засадах як самостійне соціальне явище (в минулому вона складала частину єдиної правової системи СРСР). Вона звільняється від псевдосоціалістичної (радянської) сутності, яка приглушила її континентально-європейські корені і забарвила їх у класово-ідеологічні тони. Правова система України виникла об'єктивно у період досягнення радянською правовою системою "точки біфуркації", коли ця система згідно з основними засадами синергетики руйнувалася. Подальше формування правової системи України залежало від таких умов, як відкритість, нелінійність, нерівноважність. Насамперед, це стосувалося взаємозв'язку із оточуючим середовищем, вибором шляхів розвитку. Поряд з цим, для сучасної правової системи України важливим є досягнення відповідного стану рівноваги, що буде свідчити про створення власне системи. Адже будь-яка система, згідно з положеннями синергетики, об'єктивно знаходиться у стані взаємопереходів рівноваги та нерівноваги, організації та дезорганізації, хаосу та порядку. А тому необхідним та важливим на даний час є створення механізму самоорганізації системи, який сконцентрує зусилля суспільства саме на стані рівноваги (з допустимим станом змінюваності). Такий стан забезпечується правильним розміщенням елементів правової системи та зв'язків між ними, тобто належною її структуризацією. Вітчизняні учені звертають увагу на необ-